Studieopdracht 4

bij vondsten 3 en 8

De geschiedenis van begraven en cremeren

Deze lesbrief geeft antwoord op de volgende vragen:

1. Wat deden mensen vroeger wanneer iemand dood ging?
2. Wat doet men nu als iemand sterft?

1. Bij de Hunebedbouwers of het Trechterbekervolk

3500 jaar voor Christus werden in ons land de grote stenen uit de IJstijd gebruikt om de doden te begraven. Dat waren de hunebedden. De doden kregen ook voorwerpen mee. Potjes waarin waarschijnlijk voeding en sieraden zaten. Men geloofde in een leven na de dood. De dode ging op reis. Die potjes hadden de vorm van een trechter. Daarom noemen wij de hunebedbouwers ook wel het trechterbekervolk. In een hunebed werden meer doden bijgezet.
Hoe zag zo'n hunebed er uit? De graven bestonden uit stenen die wel dertigduizend kilo per stuk wogen. De overledenen werden begraven in de grafkelder, gevormd door de stenen. In deze grafkelder werden de doden zittend, gehurkt of liggend bijgezet met het hoofd in de richting van de opkomende zon, het oosten. De ingang van het hunebed kwam aan de zuidzijde. Over de stenen kwam een heuvel van zand. Zo ontstond een langwerpige bult. Zo werden de doden eeuwenlang begraven. In Nederland zijn nog zo'n 50 hunebedden te vinden, vooral in Drenthe. Alleen het zand is weggespoeld. Archeologen hebben natuurlijk alles onderzocht.

.

Zij vonden ook kleine steenkisten en keldergraven. Die zijn waarschijnlijk de opvolgers van de hunebedden. Deze kleine graven werden afgedekt met hout en zand.

2. De Bronstijd: cremeren en verandering

Het verbranden van doden gebeurde vanaf de Bronstijd (3000 tot 800 voor Chr.). Dat is de periode dat de mensen gereedschap van brons konden maken. Brons is een metaal waarin koper en tin zijn samengesmolten. Uit die tijd zijn crematiegraven gevonden. De overledenen werden op een brandstapel van verschillende houtsoorten verbrand. De verbrande resten plaatste de familie in een grafkuil of een boomkist. Later in de Bronstijd werden de verbrande resten in een urn, doek of gewoon 'los' in een kuil begraven. Er ontstonden grote urnenvelden. Ook in Aalten zijn deze gevonden. De Ringkampsbulten op de Haart was ooit een begraafplaats. Tussen Dale en Barlo ligt een nog niet onderzocht grafveld

Urnenveld

Tussen de bomen zijn de grafheuvels nog goed zichtbaar

Het cremeren van doden en het bijzetten van de as bleef heel lang bestaan. Ook bij de Saksen die hier woonden, vanaf ergens in de Oude Tijd en zeker na het jaar 500 na Chr. Saksen werden zo genoemd, omdat de mannen een ‘sax’ droegen, een bepaald soort mes. De gewoonte om doden te cremeren bleef tot eind 8e eeuw (de jaren tussen 700 tot 800).

Toen vertelden zendelingen of missionarissen over het christelijke geloof. Ludger (742-809), naar wie een straat in Aalten genoemd is, was een van de eerste vertellers over Jezus in deze streek. Lees maar eens in het boekje ‘Kerken in de Kijker’ blz. 5 t/m 11. Hij reisde over de weg van Zutphen naar Aalten. Dat is o.a. de Romienendiek. Langs deze weg en zijwegen bouwde hij kleine kerkjes: in Wichmond bij Zutphen, Zelhem, waarschijnlijk in Aalten en zeker in Groenlo en Winterswijk.

Nagebouwd Ludgerkerkje in Zelhem

Karel de Grote uit het land van de Franken was een christen. Hij wilde het Land van de Saksen veroveren. Hij voerde oorlog van het jaar 774 tot 804. In het voorjaar van 785 verbood de Karel de Grote het verbranden van doden. Alleen bij epidemieën of na grote veldslagen was cremeren nog toegestaan. Vanaf dat jaar kreeg begraven ook in Nederland steeds meer de voorkeur. In die tijd begroeven mensen hun doden eerst nog buiten de dorpen. Ook in Aalten. Een Frankisch grafveld (ook wel Merovingisch grafveld genoemd) is gevonden in de buurt van de Damstraat/Manschotplein. Een van de graven was van een voorname christelijke edelman. In zijn graf vond men speerpunten, twee stijgbeugels, een ambo (het koperen midden stuk vaan een schild), potjes als grafgiften werden gevonden en …… zilveren schakels van een gordel of riem. ‘Het is eigenlijk de schat van Aalten’. Die is nu te vinden in de Aaltense Musea.

In later tijd toen de kerk van Aalten groter werd, begroef men de doden in en rond de kerk. Zo geloofde men dicht bij God te zijn en bij het geloof van mensen.

3. Onhygiënisch

Het aantal mensen groeide in de loop van de eeuwen. Het begraven in de kerk werd een probleem. Ook het kerkhof buiten werd te klein. Het begraven in de kerk gebeurde niet altijd zorgvuldig. De kerk raakte overvol met graven en grafstenen. Voor begrafenissen moesten de stenen worden opgelicht. Soms verzakte de vloer, die er dan schots en scheef bij lag. Er hing vaak een doordringende stank in de kerk. Het werd steeds onhygiënischer in en rond de kerk. Er heersten allerlei besmettelijke ziekten en men was bang dat de toestanden ook de oorzaak waren van besmettelijke ziekten.

Tegen het einde van de 18e eeuw (de jaren tussen 1700- 1800) zagen de mensen eindelijk in dat het zo niet verder kon. Men vond dat het begraven in en bij de kerk, midden in het dorp of stad verboden moest worden. Begraafplaatsen buiten waren de oplossingen.

Het voorbeeld van een burgemeester in Aalten

Dat vond ook Christiaan Caspar Stumph. Hij was de burgemeester van Aalten van 1811 tot 1818. Hij liet zijn allerlaatste wens door een notaris opschrijven. Wanneer hij zou sterven, wilde hij begraven worden buiten het dorp op het stuk land dat het “t Smees’ heet, in de buurt van de Slingebeek. Toen de burgemeester in 1820 overleed, gebeurde dat ook. Zo ontstond in Aalten een particuliere begraafplaats als een soort protest, maar ook als een voorbeeld. Ook de schoonzoon van de burgemeester ligt daar. Dokter Servaas Leuven uit Aalten volgde het voorbeeld en liet daar zijn twee jong gestorven kinderen begraven. Deze bijzondere begraafplaats in de vorm van een grafheuvel is er nog steeds: aan het Nannielaantje op het landgoed “t Smees’ in de buurt van de brug.

Toen de Fransen in ons land de baas waren (de Franse tijd (1795-1813) werd het begraven in kerken binnen en buiten de bebouwde kom verboden. Maar na de Franse tijd maakte de nieuwe koning Willem 1 weer een eind aan dat verbod. Totdat de toestand onhoudbaar werd en dezelfde koning in 1829 opnieuw het begraven in en rond de kerk verbood. Plaatsen met meer dan 1000 inwoners moesten nieuwe begraafplaatsen buiten de bebouwde kom aanleggen. Een uitzondering was er voor diegene die al een eigen grafkelder in de kerk hadden gekocht. Zo zijn er ook bij ons kerkhoven ontstaan aan de rand van het vroegere Aalten en Bredevoort. In Aalten aan de Varsseveldse- straatweg en in Bredevoort aan de Prins Mauritsstraat. Maar de bevolking groeide. Huizen werden gebouwd en spoedig waren die nieuwe begraafplaatsen ook weer omgeven door huizen. In Aalten werden daarom nog verder weg begraafplaatsen ingericht: Berkenhove. In Bredevoort kwam de Kloosterhof aan de Bolwerkweg. Ook in Dinxperlo gebeurde dat.

4. Cremeren in opkomst

Tijdens die onhygiënische periode van begraven kregen doctoren het idee dat het verbranden van doden epidemieën kon tegengaan. Lijken konden het drinkwater besmetten. Maar volgens de wetten was cremeren niet toegestaan In 1875 kwam er een vereniging die het cremeren wilde bevorderen. Pas in 1913 werd het eerste crematorium in Velsen gebouwd. Vanaf 1955 werd cremeren wettelijk toegestaan. Sinds 1968 zegt de wet dat cremeren gelijk is aan begraven. In Aalten is ook een crematorium genaamd 'Berkenhove'. Behalve een crematie kan een overledene daar ook begraven worden. Na een crematie kan de as bijgezet worden in een urn. Die urn krijgt dan een plaats in een keldertje of onder een grote steen. Met de naam van de dode erop. Soms kiezen mensen ervoor dat de as verstrooid moet worden. Dat kan in de natuur op een mooie plek, maar ook op het strooiveld 'de Akker' bij Berkenhove. Steeds meer kiezen mensen voor een crematie. Sommige christenen hebben nog moeite met cremeren.

Crematorium te Velsen

5. Doden en toch rijk en arm

In de 17e (de jaren 1600-1700) en 18e eeuw (de jaren tussen 1700-1800) werden vooral de belangrijke en rijke inwoners in de grafkelders van kerken begraven, ook in Aalten, Bredevoort en Dinxperlo. Als men katholiek was dan het liefst zo dicht mogelijk bij het altaar waarvan de heiligheid af zou stralen op de doden. Maar zo'n begrafenis kostte nogal wat. Hoe verder van het altaar verwijderd, hoe minder je moest betalen. Wie over minder geld had, kon in de kerk ook een graf huren. Wanneer de tijd van huur voorbij was en men verlengde de periode van huur niet, dan was het graf weer van de kerk. Vaak bleef de grafzerk dan liggen en deze werd dan weer gebruikt door een

volgende huurder. Soms beschikte een familie over een gemeenschappelijke grafkelder in de kerk. In de Oude Helenakerk zijn ook grafkelders. Die zitten nu onder een nieuwe vloer. De foto’s zijn genomen in augustus 1989.

Armen kregen een achteraf plekje op het kerkhof bij de kerk.
Als je nu op een begraafplaats of kerkhof rondloopt, zie je verschil in graven.

Dat heeft te maken met het soort grafsteen dat erop staat. Er zijn hele dure en eenvoudige stenen. Soms staat er alleen maar een kruis met de naam. Ook kom je echte kunstwerkjes tegen. Vaak staat op de steen van een christen een spreuk uit de Bijbel. Dat heeft niet altijd te maken met rijk of arm. Een keuze voor een graf is ook iets persoonlijks. Een eenvoudig graf kan dus ook een persoonlijke keuze zijn.

6. Algemene en bijzondere begraafplaatsen

Er zijn soorten begraafplaatsen. Dat heeft te maken met de gemeente en de godsdienst.
Een gemeentelijke of algemene begraafplaats is van de gemeente. Een bijzonder begraafplaats is van een kerk of van een bepaalde groep gelovigen of van een vereniging.
In Aalten is maar één bijzondere begraafplaats: het joodse aan de Haartesestraat, een eind buiten het dorp. Alle andere zijn algemene begraafplaatsen. Dus van de gemeente. Op Berkenhove is wel een gedeelte van de begraafplaats bestemd voor de katholieken. Die hof is eerst door een priester gewijd. Een ander klein gedeelte daar is bestemd voor moslims. In Bredevoort zijn ook alleen maar algemene begraafplaatsen. Een gedeelte aan de Bolwerkweg is ook daar bestemd voor katholieken. In Dinxperlo is een oude en nieuwe algemene begraafplaats.
Er kan ook een privé begraafplaats voorkomen. Een familie of een persoon is dan eigenaar. Een voorbeeld is het graf van een burgemeester en enkele familieleden aan het Nannielaantje in de buurt van AZSV in Aalten.
Begraafplaatsen alleen voor soldaten zijn hier niet. Wel liggen op de algemene begraafplaats Berkenhove Engelse soldaten die bij de bevrijding van Aalten (30 maart 1945) zijn gesneuveld. Op de oude algemene begraafplaats in Dinxperlo ligt één Engelse soldaat begraven.

7. Een tuin van rust

Begraafplaatsen en strooivelden zijn plekken waar stilte heerst. Ze zijn vaak mooi aangelegd met mooie bomen en struiken. De vogels fluiten. Die maken het nog stiller.
Begraafplaatsen zijn ook spiegels van de tijd. Je kunt erin zien hoe mensen met de dood omgaan. Ook hoe de graven verzorgd worden. Soms helemaal niet. Soms overladen met bloemen. Je kunt ook zien dat hele oude graven bijna vergeten lijken. Het mos en de klimop groeien over de steen. Een begraafplaats is ook een plek van verdriet en gemis en soms ook van vergeten, omdat de tijd verder gaat en niemand van de bezoekers nog de dode kent..

Maar: **al die mensen die er liggen hebben de tijd waarin jij nu leeft, mogelijk gemaakt.**

Begraafplaats